

УДК: 378.13

DOI <https://doi.org/10.34142/27091805.2024.5.02.03>© **Вікторія Волчукова**

кандидат мистецтвозавства, доцент,
доцент кафедри хореографії ХНПУ імені
Г.С. Сковороди
Харків, Україна
email: vikaaa20.08.74@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-8645-573X>

© **Олена Тіщенко**

кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри хореографії ХНПУ імені Г.С. Ско-
вороди
Харків, Україна
email: lenchik721215@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0003-3860-4240>

ЗАСОБИ ВІДОБРАЖЕННЯ БАЛЕТМЕЙСТЕРАМИ ВЕСНЯНО-ЛІТНЬОГО ЦИКЛУ УКРАЇНСЬКИХ КАЛЕНДАРНИХ ОБРЯДІВ У НАРОДНО-СЦЕНІЧ- НИХ ТАНЦЯХ

У статті виявлено та теоретично обґрунтовано ефективні засоби відображення балетмейстерами весняно-літнього циклу українських календарних обрядів в ансамблях народного танцю, а саме: танцювальна лексика українського народно-сценічного танцю, драматургія твору, малюнки танцю, українські народні костюми, українські національні атрибути: віночки, купальське дерево, українські народні та міфологічні образи: Івана Купала, Марена, ліричні образи українських дівчат, мужні образи українських хлопців, образи птахів, Весни. Виокремлено особливості веснянок, гаївок та купальських обрядів українців та специфіку їх відображення українськими балетмейстерами в хореографічних творах сучасності. Розглянуто репертуар аматорських та професійних ансамблів народного танцю України, в яких відображено весняні та купальські обряди українців: Заслуженого Академічного буковинського ансамблю пісні і танцю (балетмейстер Г. Асенькова), Заслуженого ансамблю танцю України «Юність» (балетмейстер М. Ваньковська), Народного ансамблю танцю «Барвінок» (балетмейстер М. Квітчатка), хореографічного гуртка «Барви танцю» (балетмейстер С. Жицька). У статті надана класифікація веснянок. Результати теоретичного матеріалу наукової статті дадуть змогу фахівцям в галузі хореографічного мистецтва урізноманітнити репертуар ансамблів народного танцю та створювати більше хореографічних творів на матеріалі українських обрядових танців.

Ключові слова: українські календарні обряди, балетмейстер, народно-сценічні танці, виразні засоби танцю, ансамблі народного танцю, весняно-літній цикл обрядів.

Постановка проблеми та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями.

Враховуючи проблему глобалізації та впливу іноземних культур на українську танцювальну культуру, через російське вторгнення на землі України, актуальним є питання збереження національної ідентичності та культурної спадщини. На сучасному етапі відображення балетмейстерами українських календарних обрядів в репертуарі ансамблів народного танцю, сприяє збереженню та відродженню

танцювальних традицій, обрядів та звичаїв.

Завдяки осмисленню художніх образів українського народу, через сценічне втілення українських календарних обрядів, календарних свят, учасники ансамблів народних танців мають можливість глибше зрозуміти та відчувати свою приналежність до українського етносу, його культури, що є важливим фактором у формуванні національної самосвідомості та патріотичних почуттів.

Включення балетмейстерами у репертуар ансамблів народного танцю елементів весняно-літнього циклу календарних українських обрядів та свят сприяє не тільки збереженню культурної спадщини, але й відкриває можливості для міжкультурної взаємодії та співпраці з танцювальними колективами інших західно-європейських країн, підвищуючи міжкультурну свідомість. Таким чином, тема наукової статті є актуальною для сучасних мистецтвознавчих та культурологічних досліджень.

Аналіз основних досліджень та публікацій.

Аналіз наукових досліджень з теми наукової статті показав, що вивченням особливостей українських обрядів, свят, звичаїв займалися українські етнографи, історики, письменники, культурологи: Ф. Вовк, М. Грушевський, О.Пчілка, І.Франко, І.Скрипник, Д.Яворницький.

У хореографічних творах українських балетмейстерів О. Барабаш, М. Вантуха, П. Вірського, А. Шевченко втілено деякі українські календарні обряди та свята зимового, весняного, літнього циклів, але теоретичного обґрунтування особливостей їх застосування в творах зазначених балетмейстерів ми не знаходимо. Класифікацію веснянок робила О. Голубець. Особливості побутового танцю «метелиця» розглянуто в працях А. Гуменюка. Дослідниця В. Жайворонок розглянула специфіку русалій в українській танцювальній культурі.

Деякі аспекти зазначеної теми розглянуто в працях В. Борисенко, а саме весільні обряди та звичаї українського народу, С. Козяр досліджував українську родинну обрядовість: весілля, похорон. О. Курочкін розглядав українські зимові обряди: «Коза», «Маланка», О. Лиманська досліджувала календарне свято як складову української обрядової культури. Вище зазначені автори внесли значний вклад в розвиток та удосконалення української обрядової культури.

Формулювання цілей та завдань статті полягає у теоретичному обґрунтуванні та виявленні ефективних засобів відображення балетмейстерами українських календарних обрядів весняно-літнього циклу в народно-сценічних танцях. З'ясувати ступінь розробленості проблеми в сучасних наукових дослідженнях.

Виклад основного матеріалу. Українські календарні обряди весняно-літнього циклу є невід'ємною частиною культурної спадщини

народу, вони відображають його історичні, релігійні та соціальні традиції. Їх класифікують за різними критеріями, включаючи періодичність, походження та зміст. Головною метою українських календарних обрядів є відзначення важливих подій, змін у природі.

Календарні природні (сезонні) свята весняно-літнього циклу пов'язують з певними явищами природи, або зміною пори року, наприклад обрядвесняного рівнодення, обряд Івана Купала.

Календарні свята та обряди в Україні пов'язують з аграрним календарем, змінами пор року та сільськогосподарськими циклами. В них відображено зв'язок українського народу з природою та календарними обрядами. Деякі обряди мають язичницькі корені, деякі були християнізовані, але зберігають елементи давніх вірувань.

Засоби втілення балетмейстерами українських календарних обрядів весняно-літнього циклу в репертуарі аматорських та професійних ансамблів народно-сценічного танцю України є ключовим елементом у збереженні національних традицій та культурної спадщини через мистецтво танцю. Ці засоби не тільки сприяють розвитку творчих здібностей дітей, молоді, але й формують у них повагу до календарних обрядів та власної історії.

Розглянемо деякі календарні обряди весняно-літнього циклу українців та ефективні засоби втілення балетмейстерами цих обрядів в народно-сценічних танцях. До літніх українських календарних обрядів ми відносимо: Обряд Івана Купала, який виконується влітку, символізує народження літнього сонця – Купала. А також є святом сонцестояння.

Основними язичницькими діями були: плетення дівчатами вінків і пускання їх на воду, вшанування купальського дерева хорородами, розпалювання багаття та стрибки через вогонь, ритуальна купіль; спалювання або потоплення деревця; спалювання опудала, ритуальна вечеря. Головними мотивами цього свята були поклоніння головним стихіям природи та поєднання чоловічого та жіночого начал.

В репертуарі заслуженого ансамблю танцю України «Юність» є хореографічна етновистава «Зглянься Роде», де показано обряд «Івана Купала», який поставлений українським балетмейстером М. Ваньковською, музика Є. Станко-

вича. Тут показано вшанування купальського дерева хороводами, плетення дівчатами вінків і пускання їх на воду, та гадання на коханого чоловіка. Виразними засобами танцю є: лексика українського народного танцю: тинки, віршовочки, упадання, припадання, голубці, стрибки через вогонь; українські народні костюми: вишиванки, вінки, стрічки; серед атрибутів: купальське дерево, опудало Купало. У виставі використана українська етномузика.

В репертуарі Народного ансамблю танцю «Барвінок» (м. Вінниця) поставлений хореографічний твір «Івана Купала» балетмейстером М. Квітчатим, де показано святковий танець, що символізує святкування літнього сонцестояння, любов та водянні обряди.

В репертуарі хореографічного колективу «Барви танцю» в постановці «Купальські гуляння» балетмейстера С. Жицької зображено обряд купальських ігор на свято «Івана Купала». Чотири дівчини біля річки починають обрядовий танець з щойно сплетеними вінками. Спочатку вони сидять у колі, що символізує їхню дружбу та згуртованість. Кожна танцює зі своїм вінком, іноді надіваючи його на голову як прикрасу, таким чином приміряючи на себе ніби свою бажану долю. Дівчата закликають щастя, любов та добробут у власне життя.

Повільними та плавними рухами вони копіюють річку, яку зображають шестеро дівчат у синіх костюмах позаду. Вони імітують рухи річки, роблячи хвилі та змінюючи задній план та передній й навпаки. Всі виконавці наче поєднуються з природою та стають одним цілим.

Наприкінці цього купального обряду дівчата відпускають вінки на воду, залишаючись на березі річки та спостерігаючи, як вони повільно пливають. Виразними засобами танцю є: драматургія твору, українські етнокостюми, вінки, етномузика, блакитне полотно, що символізує річку.

До весняних українських календарних обрядів ми відносимо: Веснянки – назва старовинних слов'янських обрядових пісень, які пов'язують з початком весни та наближенням польових робіт. Існує наступна загальноприйнята класифікація веснянок: розвійні веснянки, любовно-еротичні, шлюбні веснянки, сатиричні веснянки (Вікіпедія).

Дослідниця О. Фружинська надає наступну

класифікацію веснянок: закличні – закликається прихід весни (волинсько-підляські «рогульки»); хороводні (вітання, величання приходу весни), гаївки (пов'язані з Великодніми святами за часом виконання); юрїївські, царинні, русальні (троїцькі та кустові) (Фружинська, 1999, с.388).

Весняний цикл календарних обрядів був спрямований на закладання майбутнього врожаю, тому виконувалися ритуально-магічні дії, які пов'язані із закликанням весни, тепла, птахів, дощу. Весна також вважалася часом, коли пробуджуються людські емоції та почуття. Обряди для молоді включали ворожіння, оберегові дії, ритуальні співи веснянок, гаївок (закликання весни) та водіння обрядових танців - хороводів.

В репертуарі ансамблів народного танцю України зустрічається багато хореографічних творів «веснянок». Наприклад, у Заслуженому Академічному буковинському ансамблі пісні і танцю плідно працювала балетмейстер Г. Асенькова, яка поставила одноактний балет «Буковинська весна» та хореографічний твір «Весняні обряди».

Вагоме місце в українських обрядах займають весняні обряди, в період між Благовіщенням та Великоднем. Дівчата їх виконують серед вільної природи, а в давнину їх водили на цвинтарі біля церкви. Та вони мали зв'язок з поминками померлих.

У веснянках дівчата співали про сонце, закликали весну, співали про пробудження природи, дівочу любов та весілля, та тримали в руках та на голові вінки, як виразний засіб танцю. В ансамблях народного танцю часто виконуються старовинні гаїлки, прикладом яких є «Кривий танець», «Подольночка», «Перепілка», «Ягіля гілочка», «Вербова дощечка», «Журавель» (Гуменюк, 1962, с.54).

В часи панщини народ створив нові гаїлки на актуальні соціальні теми: «Бондарівна», «Зельман». Загалом, веснянки-гаїлки переважно є дівочими хороводними іграми, характер їх виконання ліричний, рухи плавні, спокійні.

Постановка «Ятранські весняні ігри» балетмейстера А. Кривохижі яскраво засвідчує, що українські хореографи засобами мистецтва танцю пропагують традиції обрядовості. Українські «Веснянки» – танці, в яких обрядовість, театралізація тісно поєднуються з народною хореографією (Кривохижа, 2006, с.13).

М. Грушевський наголошував, що найбільш насиченими обрядовими танками є весняно-літній період від Благовіщення до Великодня, коли виконувалися веснянки, в яких дівчата втілювали образи Весни; та жіночі танки, які виконувалися в обряді Івана Купала. На Івана Купала молоді дівчата гадали на нареченого, співали пісні, стрибали через вогонь, водили обрядові хороводи, пускали вінки у воді, шукали папороть. Дослідники пов'язують це з природними ритмами - хороводи як своєрідні вегетаційні, пробуджуючі обряди втрачають свою необхідність під час літнього повороту сонця, коли природа в'яне, зменшує свої продукуючи сили (Грушевський, 1993, с.252).

Враховуючи виразні засоби танцю (музика, композиційні малюнки, танцювальна лексика, художні образи, драматургія) дослідниця О. Мерлянова розподіляє українські обрядові танці весняно-літнього циклу на наступні групи: 1. Танці з коловою структурою з одним, двома або групою дівчат у центрі (навколо Марени, Купала); 2. Однолінійні («Кривий танок»), 3. Дволінійні («Вербова дощечка») (Мерлянова, 2006, с.75).

Висновки. Таким чином, особливістю українських обрядових танців весняно-літнього періоду є органічне поєднання слова, музики, міміки, танцювальної лексики, переважно хороводів, драматургії (синкретизм), купальських та весняних художніх образів (Весни, птахів, Івана Купала, молодих дівчат та парубків), композиційних малюнків,

національних атрибутів (вінки, купальське дерево, ріка, вогонь), національних українських костюмів (вишиванки, туніки, стрічки, вінки), що забезпечує цілісність феномену.

Розглянуто класифікацію веснянок: закличні – закликається прихід весни (волинсько-підляські «рогульки»); хороводні (вітання, величання приходу весни), гаївки (пов'язані з Великодніми святами за часом виконання); юрївські, царинні, русальні (троїцькі такустові).

Зроблено аналіз репертуару аматорських та професійних ансамблів народного танцю України, в яких відображено обряди зустрічі весни та купальські обряди українців, а саме: Заслуженого Академічного буковинського ансамблю пісні і танцю в репертуарі є одноактний балет «Буковинська весна» та хореографічний твір «Весняні обряди» (балетмейстер Г. Асенькова); Заслуженого ансамблю танцю України «Юність» хореографічна етновистава «Зглянься Роде», де показано обряд «Івана Купала» (балетмейстер М. Ваньковська); Народного ансамблю танцю «Барвінок» хореографічний твір «Івана Купала» (балетмейстер М. Квітчат), хореографічного гуртка «Барви танцю» твір «Купальські гуляння» (балетмейстер С. Жицька).

Необхідно відзначити, що наведені теоретичні положення статті можуть бути використані вчителями хореографії та керівниками хореографічних гуртків, балетмейстерами при створенні високохудожніх хореографічних творів на матеріалі українських календарних обрядів.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

- Бернадська, Д. (2013). Сучасна хореографія в контексті синтезу мистецтв. *Актуальні питання гуманітарних наук*, (7), 78-86. http://aphn-journal.in.ua/archive/7_2013/10.pdf
- Борисенко, В. К. (2000). *Традиції і життєдіяльність етносу: на матеріалах святково-обрядової культури українців*: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Київ: Uniserv, 190 с. <http://www.nbu.gov.ua/node/2982>
- Верховинець, В. (2008). *Теорія українського народного танцю*. Київ. Музична Україна. 149с. <http://irbis-nbu.gov.ua/ulib/item/ukr0000014380>
- Вінницький навчально-виховний комплекс «Барвінок». *КЗ «Вінницький міський центр художньо-хореографічної освіти дітей та юнацтва "Барвінок"». <https://barvinok.edu.vn.ua/>*
- Волицька, І. (1992). Театральні елементи в традиційній обрядовості українців Карпат кінця XIX - поч. XX ст. К.: Наукова думка. 140 с. <http://surl.li/pkulmy>
- Воропай, О.І. (2012). *Звичаї нашого народу: народно-календарні звичаї, український народний одяг*. Київ: Пульсари. 630 с. <http://surl.li/ibxrci>

- Грушевський, М. (1993). *Історія української літератури*: В 6 т. 9 кн. Київ. Т. 3. С. 250-254.
- Гуменюк, А. (1962). Народне хореографічне мистецтво України. Київ: Академія наук Української РСР. 360 с.
- Енциклопедичний словник символів культури України (2015). *Веснянок (гаївок) символіка*. Корсунь-Шевченківський: ФОП Гаврищенко В. М., 113—114.
- Єфімова, О., & Алтухов, В. (2024). Значення народно-сценічного танцю у системі підготовки здобувачів за спеціальністю 024 Хореографія. *Professional Art Education*, 5(1), 45-51. <https://doi.org/10.34142/27091805.2024.5.01.05>
- Єфремов, Є. В. (2016). Веснянки. Історія української музики: У 7 т. Т. 1. Кн. 1: Від найдавніших часів до XVIII століття. *Народна музика / НАН України, ІМФЕ ім. М. Т. Рильського*, редкол.: Г. А. Скрипник (голова) та ін. Київ, 56-73.
- Іваницький, А. І. (2004). Веснянки. *Український музичний фольклор: Підручник для вищих навчальних закладів. Ін-т мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України*. 3-е вид. доп. Вінниця: Нова книга. С. 60–67.
- Кіндер, К. (2002). Танець як знаково-символічний комплекс. *Вісник КНУКІМ. Серія «Мистецтвознавство»*. Київ, №7. С. 49-55
- Кривохижа, А. (2006). Гармонія танцю: навчально-методичний посібник з викладання курсу «Мистецтво балетмейстера» для хореографічних відділень пед. університетів. Кіровоград: РВЦ КДПУ ім. Винниченка. 100 с.
- Куртева, К. (2024). Народно-сценічний танець Прикарпатського регіону як фольклорна основа сучасного хореографічного мистецтва. *Народна творчість та етнологія*, 1 (401), 97–105. <https://doi.org/10.15407/nte2024.01.097>
- Мерлянова, О. (2006). Українські «жіночі танці» козацької доби. *Вісник КНУКІМ: Зб. наук. праць. №15 КНУКІМ. К: Мистецтвознавство*. С. 72 - 77.
- Скрипник, І. (2011). *Золота книга українських традицій та звичаїв*. Донецьк: ТОВ «Агентство Мультипрес». 288 с.
- Фружинська, О. (1999). Кривий танець» як одна з найархаїчніших гаївок. *Народознавчі зошити*, (3), 387-394.
- Шевченко, В. (2006). *Мистецтво балетмейстера в народно-сценічній хореографії*: навчально-методичний посібник для вищих навчальних закладів культури і мистецтв України. К.: ДАКККіМ. 184с.

REFERENCES

- Bernads'ka, D. (2013). Suchasna khoreohrafiya v konteksti syntezu mystetstv [Modern choreography in the context of the synthesis of arts]. *Aktual'ni pytannya humanitarnykh nauk*, (7), 78-86. http://aphn-journal.in.ua/archive/7_2013/10.pdf [in Ukrainian]
- Borysenko, V. K. (2000). Tradytsiyi i zhyttyediyal'nist' etnosu: na materialakh svyatkovo-obryadovoyi kul'tury ukrayintsiv: navchal'nyy posibnyk dlya studentiv vyshchyykh navchal'nykh zakladiv [Traditions and life activities of the ethnic group: based on the materials of the festive and ritual culture of Ukrainians: a textbook for students of higher educational institutions]. Kyiv: Uniserv, 190 s. <http://www.nbu.gov.ua/node/2982> [in Ukrainian]
- Verkhovynets', V. (2008). Teoriya ukrayins'koho narodnoho tantsyu [Theory of Ukrainian folk dance]. Kyiv. Muzychna Ukrayina. 149s. <http://irbis-nbu.gov.ua/ulib/item/ukr0000014380> [in Ukrainian]
- Vinnys'ts'kyu navchal'no-vykhovnyy kompleks «Barvinok» [Vinnytsia educational complex «Barvinok»]. KZ «Vinnys'ts'kyu mis'kyu tsentr khudozhn'o-khoreohrafichnoyi osvity ditey ta yunatstva «Barvinok». <https://barvinok.edu.vn.ua> [in Ukrainian]
- Volys'ts'ka, I. (1992). Teatral'ni elementy v tradytsiyniy obryadovosti ukrayintsiv Karpat kintsya XIX – poch. XX st. [Theatrical Elements in the Traditional Rituals of Ukrainians of the Carpathians of the Late 19th – Early 20th Centuries] K.: Naukova dumka. 140 s. <http://surl.li/pkulmy> [in Ukrainian]

Voropay, O.I. (2012). Zvychayi nashoho narodu: narodno-kalendarni zvychayi, ukrayins'kyi narodnyy odyah [Customs of Our People: Folk Calendar Customs, Ukrainian Folk Clothing]. Kyiv: Pul'sary. 630 s. <http://surl.li/ibxrci> [in Ukrainian]

Hrushevs'kyi, M. (1993). Istoriya ukrayins'koyi literatury [History of Ukrainian Literature]. V 6 t. 9 kn. Kyiv. T. 3. S. 250-254. [in Ukrainian]

Humenyuk, A. (1962). Narodne khoreorafichne mystetstvo Ukrayiny [Folk Choreographic Art of Ukraine]. Kyiv: Akademiya nauk Ukrayins'koyi RSR. 360 s. [in Ukrainian]

Entsyklopedychnyy slovnyk symboliv kul'tury Ukrayiny (2015) [Encyclopedic Dictionary of Symbols of Culture of Ukraine]. Vesnyanok (hayivok) symbolika. Korsun'-Shevchenkivs'kyi: FOP Havryshenko V. M., 113–114. [in Ukrainian]

Yefimova, O., & Altukhov, V. (2024). Znachennya narodno-stsenichnoho tantsyu u systemi pidhotovky zdobuvachiv za spetsial'nistyu 024 Khoreografiya [The Significance of Folk Stage Dance in the System of Training Applicants for the Specialty 024 Choreography]. Professional Art Education, 5(1), 45-51. <https://doi.org/10.34142/27091805.2024.5.01.05> [in Ukrainian]

Yefremov, YE. V. (2016). Vesnyanky [Vesnyanok]. Istoriya ukrayins'koyi muzyky: U 7 t. T. 1. Kn. 1: Vid naydavnishykh chasiv do XVIII stolittya. Narodna muzyka. NAN Ukrayiny, IMFE im. M. T. Ryl's'koho, redkol.: H. A. Skrypnyk (holova) ta in. Kyiv, 56-73. [in Ukrainian]

Ivanyts'kyi, A. I. (2004). Vesnyanky. Ukrayins'kyi muzychnyy fol'klor: Pidruchnyk dlya vyshchykh uchbovykh zakladiv [Ukrainian musical folklore: A textbook for higher educational institutions]. In-t mystetstvoznavstva, fol'klorystyky ta etnologiyi im. M. T. Ryl's'koho NAN Ukrayiny. 3-e vyd. dop. Vinnytsya: Nova knyha. C. 60–67. [in Ukrainian]

Kinder, K. (2002). Tanets' yak znakovo-symvolichnyy kompleks [Dance as a sign-symbolic complex]. Visnyk KNUKIM. Seriya «Mystetstvoznavstvo». Kyiv, №7. S. 49–55 [in Ukrainian]

Kryvokhyzha, A. (2006). Harmoniya tantsyu: navchal'no-metodychnyy posibnyk z vykladannya kursu «Mystetstvo baletmeystera» dlya khoreorafichnykh viddilen' ped. Universytetiv [Harmony of dance: a teaching and methodological manual for teaching the course «The Art of the Ballet Master» for choreographic departments of pedagogical universities]. Kirovohrad: RVTS KDPU im. Vynnychenko. 100 s. [in Ukrainian]

Kurtyeva, K. (2024). Narodno-stsenichnyy tanets' Prykarpats'koho rehionu yak fol'klorna osnova suchasnoho khoreorafichnoho mystetstva [Folk and stage dance of the Carpathian region as a folklore basis of modern choreographic art]. Narodna tvorchist' ta etnologiya, 1 (401), 97–105. <https://doi.org/10.15407/nte2024.01.097> [in Ukrainian]

Merlyanova, O. (2006). Ukrayins'ki «zhinochi tantsi» kozats'koyi doby [Ukrainian «women's dances» of the Cossack era]. Visnyk KNUKiM: Zb. nauk. prats'. №15 KNUKiM. K: Mystetstvoznavstvo. S. 72–77 [in Ukrainian]

Skrypnyk, I. (2011). Zolota knyha ukrayins'kykh tradytsiy ta zvychayiv [The Golden Book of Ukrainian Traditions and Customs]. Donets'k: TOV «Ahent-stvo Mul'typress». 288 s. [in Ukrainian]

Fruzhyn'ska, O. (1999). Kryvyy tanets' yak odna z nayarkhayichnishykh hayivok [«Kryvyy tanets» as one of the most archaic gaivok]. Narodoznavchi zoshyty, (3), 387-394. [in Ukrainian]

Shevchenko, V. T. (2006). Mystetstvo baletmeystera v narodno-stsenichniy khoreografiyi: navchal'no-metodychnyy posibnyk dlya vyshchykh navchal'nykh zakladiv kul'tury i mystetstv Ukrayiny [The Art of the Ballet Master in Folk Stage Choreography: A Teaching and Methodological Guide for Higher Educational Institutions of Culture and Arts of Ukraine]. K.: DAKKKiM. 184 s. [in Ukrainian]

Надійшла до редакції / Received: 24.10.2024
Рекомендовано до друку / Accepted: 05.12.2024

DOI <https://doi.org/10.34142/27091805.2024.5.02.03>

© **Viktoriia Volchukova**

PhD in Art History, Assistant Professor
of the Department of Choreography, H. S.
Skovoroda Kharkiv National Pedagogical
University Kharkiv, Ukraine

Kharkiv, Ukraine

email: vikaaa20.08.74@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-8645-573X>

© **Olena Tishchenko**

PhD in Pedagogy, Assistant Professor
Assistant Professor of the Department of
Choreography, H.S. Skovoroda Kharkiv
National Pedagogical University

Kharkiv, Ukraine

email: lenchik721215@gmail.com

<https://ORCID ID 0000-0003-3860-4240>

MEANS OF DISPLAYING THE SPRING-SUMMER CYCLE OF UKRAINIAN CALENDAR RITES IN FOLK STAGE DANCES BY BALLET MASTERS

The article the effective means of displaying the spring-summer cycle of Ukrainian calendar rites in folk dance ensembles by choreographers have been identified and theoretically substantiated, namely: dance vocabulary of Ukrainian folk stage dance, dramaturgy of the work, dance patterns, Ukrainian folk costumes, the Kupala tree, Ukrainian folk and mythological images: Ivan Kupala, Marena, lyrical images of Ukrainian girls, courageous images of Ukrainian boys, images of birds, Spring. The features of vesnyanka, haivka and Kupala rites of Ukrainians and the specifics of their display by Ukrainian choreographers in modern choreographic works have been highlighted.

Methods and methodology. The following theoretical methods were used in the study: the method of analysis and synthesis was used for the purpose of researching literary sources on the subject of a scientific article; the method of systematization of information sources made it possible to systematize different views of scientists on the problem being studied; the method of terminological analysis was used to clarify and specify the content of the concepts: «freckles», calendar rites of Ukrainians»; the culturological method was used to analyze the peculiarities of the display of Ukrainian calendar rites by ballet masters in folk stage dances; activity approach - was used to analyze the ritual dances of modern Ukrainian ballet masters and the specifics of their use of expressive means of dance in them.

The scientific novelty lies in the fact that for the first time effective means of displaying the spring-summer cycle of Ukrainian calendar rites by ballet masters in folk dance ensembles have been discovered, namely: dance vocabulary of Ukrainian folk stage and stylized dance, dramaturgy works, dance drawings, Ukrainian folk, Ukrainian folk and mythological images: Ivan Kupala, Marena, lyrical images of Ukrainian girls, courageous images of Ukrainian boys, images of birds, Spring; the essence of the key concepts of the study was specified and concretized: «calendar rites of Ukrainians», «freckles».

Results. As a result of the scientific research, it was found that the calendar rituals of the spring-summer cycle are associated with certain natural phenomena or the change of seasons, for example, the ritual of Ivan Kupala or the spring equinox ritual, during which vesnianky were performed. Additionally, the classification of vesnianky has been refined: zaklykalni (invocative) – invoking the arrival of spring (the Volyn-Podlasie “rogulky”); khorovodni (round-dance songs) (greeting and praising the arrival of spring); haivky (related to Easter celebrations by the time of their performance); Yuriyivski, Tsarski, and Rusalni (Trinity and bush rituals). An analysis was conducted on the repertoire of amateur and professional folk dance ensembles in Ukraine that reflect the rituals of spring welcoming and Kupala rituals, namely: the Honored Academic Bukovinian Song and Dance Ensemble, whose repertoire includes the one-act ballet by H. Asenkova; the Honored Dance Ensemble of Ukraine «Yunost» with

the choreographic ethno-performance «Look at Our Land,» which showcases the ritual of Ivan Kupala (choreographer M. Vankovska); the People's Dance Ensemble «Barvinok» with the choreographic piece «Ivan Kupala» (choreographer M. Kvitchata), and the choreographic group «Kraski Tantsa» with the production «Kupala Festivities» (choreographer S. Zhitskaya).

Conclusions. Thus, a distinctive feature of Ukrainian ritual dances of the spring-summer period is the organic combination of words, music, mimics, dance vocabulary (mainly round dances), dramaturgy (syncretism), Kupala and spring artistic images (Spring, birds, Ivan Kupala, young girls and boys), compositional patterns, national attributes (wreaths, Kupala tree, river, fire), and Ukrainian national costumes (embroidered shirts, tunics, ribbons, wreaths), which ensure the integrity of the phenomenon. Considering the expressive means of dance (music, compositional patterns, dance vocabulary, artistic images, dramaturgy), Ukrainian ritual dances of the spring-summer cycle are divided into the following groups:

1. Dances with a circular structure featuring one, two, or a group of girls around (Marena, Kupala);
2. Single-line dances («Kryvyi Tanets»);
3. Double-line dances («Verbova Doshechka»). It should be noted that the theoretical propositions of the article can be used by choreography teachers, leaders of dance groups, and ballet masters in the creation of highly artistic choreographic works based on Ukrainian calendar rituals.

Keywords: Ukrainian calendar rituals, ballet master, folk-stage dances, expressive means of dance, folk dance ensembles, spring-summer cycle of rituals.